

TOPÇU VE HAREKET FELSEFESİ

Ali Osman GÜNDOĞAN*

Filozof, düşünür, sanatçı ya da başkalarına söyleyebilecek bir şeyleri olan her kim olursa olsun; bir felsefi sistem vazedenden, bir düşünce sistematiği içerisinde tarihsel/toplumsal/kültürel, etik, metafizik, estetik vb. düşüncelerini ortaya koyan bir zihin, içinde bulunduğu toplumsal/tarihsel/kültürel şartlardan ve hatta kendi iç dünyasının huzurundan ya da huzursuzluğundan, sükûnetinden ya da çatışmasından bağımsız düşünülemez. Bir devrin sesi olmak, bu sesin kendisinde yankı bulduğu insanlarda heyecan uyandırmak, ancak sözün değeri ve muhtevasının zenginliğiyle anlaşılabilir. Söz, etkilidir; çünkü hareket kabiliyetini yitmişlere cesaret verir, bu kabiliyeti kullanamayanlara saik olur. Ancak muhtevatsız ve gönüle hitâb etmeyen söz, hedefine varamayıp yolculuğu akamete uğramış bir okun hali gibi donuklaşır kalır, etkisini yitirir ve söz düşer. Nice söz ustaları vardır ki, söze mana katıp manayı sözle güzelleştirirler ve sözü boş olmaktan çıkarıp içi dolu bir mücevher kutusu haline getirirler. Sadece bir retorik değil, bütünlüğüyle bir mana birliğini söze dökenler, iyi konuşup iyi yazan nadir insanlardır. Onları dinlemek ve okumak sadece ses duymak ve işaretleri görmek değildir. Onları dinlemek ve okumak, içlerinde buldukları dünyaya girmek ve o dünyanın zenginliğinden istifade etmektir. Hareketinin sınırlı ve sonlu olduğunu düşünen 20. asır insanına, kendi hareketindeki sonsuzluğu fark ettiren ve tabii olanı, sonsuzluğa duyulan özlemi tatminden hareketle aşmanın imkânında bahseden Hareket Felsefesinin kurucusu Maurice Blondel ile bizi tanıştıran ve hareketin zengin dünyasında gezerken hareketin bizi taşıdığı âlemi temaşa etmemizin imkânını gösteren Nurettin Topçu'yla yaşadığımız dünyanın kuru, determinist-mekanist-pozitivist toplumcu âleminin dışında başka bir âlemi keşfediyoruz. Keşfettiğimiz âlem, içinden çıktığımız âleme isyan duymamızı emrediyor ve hepimiz, izzet-i nefsimiz olan isyanı yaşıyoruz. Sözümüz isyanın sözü, hareketimiz isyanın hareketi adını alıyor. Sözümüz ve hareketimiz, isyan etmek isteyen ruhlara gıda, karalıktaki kalan gözlere ışık oluyor. Topçu için Blondel ve Hareket Felsefesi, işte bu gıda ve bu ışıktır.

* Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

Bu yazının konusu Nurettin Topçu ve hareket felsefesi olduğu halde söze, konuşmaya niçin bu kadar övgü yapılmıştır? Söz, basit bir ses değildir. Belki kötü olanlar için “dil bir fitnessidir” ama iyiler için söz, dil, Yunus Emre’nin de dediği gibi, “hikmete giden yoldur”. Meram, sözle anlatılır; fikir sözde dile gelir. Konuşmak, söz söylemek bir şey yapmaktır, hareket etmektir. Söz, belki de düşüncenin, fikrin hareketidir. Fikir ve düşünce sözde cisimleşir, vücut bulur. Söz, varlığı derli toplu tutan düşüncenin dilidir. Bu anlamda söz, Heidegger’in yorumuyla logos’tur. Varlık, düşünce yoluyla dilde gözümüzün önüne gelir ve dil ile varlığın bir çeşit hasadı yapılır. Bundan dolayıdır ki söz, değerlidir. Buna rağmen hareketi, yine hareketin kendisi anlatabilir. Biz onu sadece sözle anlatılabildiği kadarıyla anlatmakla yetineceğiz.

Topçu ve Onun Hareket Felsefesine olan eğilimini, içinde bulunduğu siyasî şartlar ve bu şartlar karşısında oluşan fikir akımları çerçevesinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Aynı zamanda Anadolu gerçeğinden ayrı ve İslâm’ın dışında da onu ele almanın imkânı yoktur. Topçu’yu önemli kılan, şahsiyetli bir duruşun sembolü haline getiren de O’nun Anadolu gerçeğini bilmesi, kendi tarihi ve kültür dünyasının farkında olmasının yanında batı felsefesine de olan hâkimiyeti sonucunda oluşturduğu bir sistemattir. Kendi kültür dünyasının problemlerine hâkim olmak, hafıza kaybına uğramadan batıyı da mülk edinebilmek O’nu orijinal hale getirmiştir, denilebilir. Çünkü eserlerine baktığımızda bu orijinallik açık bir şekilde kendisini göstermektedir.

Topçu’nun eserlerini vermeye başladığı dönemde Türkiye’de etkili olan akım sosyolojizmdir. Sosyal pozitivist karakterli olan bu sosyolojizm, konformist bir ahlâka neden olduğu için ferdi ve onun yaratıcılığını yok edip, ferdi sosyal organizasyonun ve determinasyonun bir ürünü olarak ortaya koymaktadır. Ferdin kendinde ve kendi kendisiyle birlikte olan varlığını yok eden, kendisine yabancı bir varlık olmasına neden olan bu sosyolojizm karşısında en etkili mücadele argümanlarını Maurice Blondel ve Bergson’da bulan Topçu, özellikle Blondel’in Hareket Felsefesinden yola çıkarak ahlâkî bir varlık olma vasfını yitirme ile yüz yüze kalan ferde, isyan ahlâkiyle, yeni bir ahlâkî perspektif sunmaya çalışır. Belki de en önemli başarılarını da bu noktada görüp, O’nu bir ahlâk filozofu olarak tanımlamak gerekir.

Topçu, 1928–1934 yılları arasında Fransa’da, doktora yapmak üzere bulunduğu yıllarda Louis Massignon ve M. Blondel ile tanışmıştır. Bu tanışmanın O’nun üzerinde oldukça etkili olduğunu, fikirlerinin olgunlaşmasına katkılar sağladığını, özellikle Conformisme et Révolte adlı doktora tezindeki görüşlerinden, daha sonraki kitaplarında ve diğer yazılarında geliştirdiği düşüncelerden çıkarmak mümkündür. Çünkü O’nun bütün eserlerinde Hareket Felsefesinin kavramlarını ve metodunu kullanarak kendi sorunlarımıza bakmaya çalıştığını tespit ediyoruz. Hatta 1939 yılında çıkarmaya başladığı ve belli dönemler halinde varlığını sürdüren Hareket adlı dergi, bu felsefe ile Topçu arasındaki ilgiyi ifade eder. Bundan dolayı öncelikle Blondel ve Hareket Felsefesi üzerinde durmak, sonra da Topçu’nun Hareket Felsefesiyle olan ilişkisini ortaya koymak gerekecektir.

Hareket felsefesi, Maurice Blondel’in (1861–1949) 1893’te doktora tezi olarak savunduğu L’ACTION adlı eserde esasları ortaya konulmuş ve daha sonra gelen eserleriyle de işlenmiş bir felsefedir. Blondel’in Hareket Felsefesiyle yapmak istediği, insanın tabîi olarak yöneldiği tabiat-üstüne ruhun bir faaliyetiyle ulaşmak ve irade ile hareket sayesinde tabiat-üstüne ulaşmanın nasıl gerçekleştirilebileceğini göstermektir. Felsefenin araçlarını kullanarak tabiat-üstünü araştırmak ve araştırılan alana ulaşmanın imkânını tartışmak, L’ACTION’un konusunu oluşturmaktadır. Özünde dinî bir alan olan tabiat-üstünün insanın somut varlığında kendini gösterdiği yer ise harekettir. Hareket, felsefenin tahliline kendini, tabiat-üstünün araştırılması için sunan somut ve şahsî bir hâl olarak, Blondel’in araştırmasının merkezî kavramını teşkil eder.

Blondel’in düşüncesinde hareketin açık ve kesin bir anlamı vardır. Hareketi kaba bir güç, içgüdü davranışı ya da basit reflekslerden ayıran Blondel, hareketten ister ahlâkî ister metafizik ister estetik ister bilimsel ya da dinî olsun, her türlü insan faaliyetini anlar. Ama özünde hareket, ruhi bir aktivitedir. Bu ruhi aktivitenin anlaşılması için Blondel, “her insan iradesinde ihtiva edilmiş zorunlu bir icabı göstermekten ibaret olacak”¹ bir metot kullanacak, buna içerme (implication) metodu diyecektir. Bu metotla hareket determinizmini tahlil eden Blondel, kontenjan olan alanı değil, zorunlu olan alanı araştırma konusu yapacaktır. Zorunlu olan alanın araştırma konusu yapılmasında hareketin

F

¹ Jean Lacroix, Maurice Blondel Sa Vie, Son Oeuvre avec un exposé de Sa Philosophie, Paris, Presses Unv. de France, 1963, s.16.

analizine başvurulmasının sebebi de şudur: Zorunlu Varlık bizim hareketlerimizde ya da hareketlerimizin kaynağındaki iradede içkin olarak bulunmaktadır. Yani aşkınlık bizde içkin olarak bulunur, bu aşkınlığı ortaya koyan da harekettir.

Hareket, insan varlığının cevheridir. İnsanı anlamak, insanın hareketini anlamaya bağlıdır. İnsanın hareketlerinin zengin dünyasına dalmadıkça insan anlaşılmaz olarak kalır. Çünkü “hareket, benim hayatımda direkt hakikate bakmak açısından bir olgudur, daha genel ve her şeyden daha sürekli, evrensel bir artarda gelişin ben’deki (moi) ifadesidir.”² Hareket, bir olgudan çok bir zorunluluktur ve bundan dolayı da çoğu zaman ben’e rağmen kendini gerçekleştirir. Bunun en açık ispatı da, istediğim şeylerle hareketlerim arasındaki orantısızlıktır. Bir bakıma bu, güç ile istek arasındaki orantısızlıktır. Zira bazen istediğim şeyleri yapamıyor, bazen de yaptığım şeyler istemediğim şeyler oluyor. İstek hareketin, hareket isteğin ötesine geçiyor. Hareket, bu orantısızlığı aşmaya, güç ile isteği dengelemeye çalışmak demektir. Hareketin gidermeye çalıştığı orantısızlık ise iradede iki taraf bulunmasından kaynaklanır. Bunlardan birisi isteyen irade, diğeri de istenilen iradedir. İradî faaliyetin temelinde bulunan irade isteyen, açık bir istemenin objesi olan irade de istenilen irade olarak adlandırılır. Her hareket, iradî faaliyetin kaynağında bulunan isteyen irade ile istenilen iradenin birbirine eşitlenmesi amacını güder. Buna bağlı olarak, “insanın amacı, kendi kendine eşit olmaktır.”³ Kendi kendine eşit olmak isteyen insan her hareketiyle, daha mükemmel bir harekete özlem duyarak tabiat-üstüne kadar yükselişini sürdürecektir. Yükselişin tabiat-üstüne kadar sürmesi, hareketin kaynağındaki sonsuzluk iradesinden ötürüdür. Çünkü insan, sonsuzdan gelir, sonsuza gider. Bizde bulunan Tanrı’nın lütfu olan iradenin hareketin kaynağında bulunması, hareketimizin kendi gücümüzü aşması demektir. Çünkü hareketin bizi götürdüğü aşkınlık, hareketin dışında değil, içindedir. Öyleyse aşkınlık bizde içkin halde bulunmaktadır. Aşkınlığın bizde içkin olarak bulunmasından dolayıdır ki, hareketin yöneldiği amaç tabiat-üstüdür. Bu amaca ulaşmada türlü basamaklardan geçen iradenin insanın bireysel varlığından topluma, toplumdan ahlâka ve ahlâktan da dinî olan alana geçişi hareket sayesinde olmakta ve sonsuzluktan kaynaklanıp sonsuzluğu arzulayan irade, tabiat-üstüne kadar hiçbir basamakta tatmin bulmamaktadır.

² Maurice Blondel, L’Action, Tome II.,Paris, 1937, s.16

³ Lacroix, a.g.e., s.109.

“Mutlaktan mutlaka bir dönüş”⁴ olan hareket, tabiat düzeniyle yetinmeyip tabiat düzenini aşmayı gerektirmektedir. Düşünmek de bir harekettir ve hareket hem kendimizi hem de eşyayı değiştirmektedir. Bu anlamda var olmak ile aynı şey olduğu ve her hareketin kaynağında bir irade bulunduğu için hareket varolmak, istemek ve düşünmek arasındaki uyumu aramak demektir.

Varolmak Allah ile birlikte varolmak, düşünmek Allah’ı düşünmek, istemek sonsuzu istemektir. Bu üçünün uyumu, dinî alanda gerçekleşir ve oradaki her harekette ilahi varlığın lütfu daha açık olarak belli olur. Hatta her harekette, Allah’ın bir hareketini fark ediyoruz. “Ne kadar bayağı olursa olsun hiçbir hareket yoktur ki, içerisine ilahî varlık konulmuş olmasın, hiçbir hareket yoktur ki, bir tapınma doğurmasın. Hareketlerimizin her birinde içsel bir sonsuzluğun bulunduğu yolundaki müphem duygu, insanı bu ilahî varlığı bütün hayatı içerisine yaymaya sürüklüyor. Dinî hareket kendi başına öbürlerinden ayrı bir hareket değildir. Öbür hareketlerin hepsini kucaklamaya uzanır”⁵. Blondel’e göre hareket meselesiyle Allah meselesi birbirine öylesine bağlıdır ki, “Allah düşüncelerimle hareketimin yapmacık bir aksedişi olmak şöyle dursun, düşündüğüm ve yaptığım şeyin tam ortasında bulunuyor; ben O’nun çevresinde dolaşıyorum, düşünceden harekete ve hareketten düşünceye geçmek için, benden yine bana gitmek için, her an ona başvuruyorum”⁶. Öyleyse hareket, insanı Allah’a ulaştıran bir köprü, “insan ile Allah’ın bir sentezidir”⁷. Bu sentez ne insanın isteğiyle ne de Allah’ın isteğiyle bozulabilir. Bu sentezin bozulması iki tarafın yok olmasıdır. Hareket bu sentezde tamamlanır. Sentezin bozulması hareketin yokluğu, iflâsı, ölümü demektir. Bu, bizde ilahîliğin inkârı, dolayısıyla kendi kendimizin de inkârıdır. Hareket ile ki, imana dolayısıyla da kurtuluşa erişilebilir. Hareketin olduğu yerde Allah, Allah’ın olduğu yerde hareket vardır. Hareket, surnaturel alana kadar Allah’ın bizdeki isyanıdır. Surnaturel’de ise kendi kaynağına ulaşan irade kendini, yani Allah’ını bulmuştur.

Varlıklardan Varlık’a doğru yaptığı soruşturmada ve hareketin analizinde Allah’a iman sürecini ve bu sürecin bir iç dinamizmini bulan Blondel, Allah’ın varlığı konusunda bir takım diyalektik ispatların geçerli olduğunu, ancak akıl ile iman arasında bir orta yol bulunduğunu düşünür.

⁴ Blondel, L’Action, s. 467.

⁵ A.g.e., s. 308-309.

⁶ A.g.e., s. 346.

⁷ A.g.e., s. 371.

Akıl ve iman arasında bir zıtlık yerine, ikisi arasında ilk bakışta görülemeyen derin bir uyum vardır. Akıl, belli bir noktaya kadar geldikten sonra doğan boşluğun iman tarafından doldurulmasına izin verir. Allah, öyle bir varlıktır ki, hem insanın dışında ve fevkinde ama aynı zamanda insana içten müdahale eden Mutlak'tır. Allah'ın insana içten müdahalesiyle oluşan harekette aşkınlık ve içkinlik birleşmiş olur.

Kısaca özetlemeye çalıştığımız hareket felsefesi, yeni-Augustinusçuluk olarak değerlendirilebilecek bir noktada bulunmaktadır. Hareket felsefesini Schopenhauer'in iradeciliğinden, önu kapalı bir hareket anlayışına bağlanan pragmatizmden, naturalizmden, fideizmden ayırıp, bu felsefeyle Blondel'in existansiyel bir metod kullanmak suretiyle bir Hıristiyan personalizmi noktasında bulunduğunu, bir din felsefesi yapmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

Hareket Felsefesini ülkemizde tanıtmaya çalışan düşünürümüz Nurettin Topçu'dur (1909–1975). 1928–1934 yılları arasında Fransa'da kalan ve orada Maurice Blondel ile tanışan Topçu, bu felsefenin çok derin bir tesirinde kalmıştır, denilebilir. Bir bakıma Topçu, hareket felsefesinin metod ve kavram şemasını kullanarak felsefe yapmış ama insanlık probleminde kendi buhranımız açısından bakmıştır.⁸

Hareket noktaları, kullandıkları metod ve ulaşmak istedikleri sonuçlar itibariyle Blondel ile aynı noktalarda bulunan Topçu'ya göre hareket, insanın cevheridir. Nurettin Topçu'nun doktora tezi olan İsyân Ahlâkı'nda, İradenin Davası'nda, Var Olmak gibi eserlerinde ve Hareket Dergisi'ndeki pek çok yazılarında Blondel'in açık tesirini görmek mümkündür. 1939'da yayınlanmaya başlayan Hareket Dergisi'nin adı bile Hareket Felsefesinden mülhemdir.

Topçu'nun eserlerini vermeye başladığı dönemde Türkiye'de etkili olan görüş, Ziya Gökalp'in sosyolojizmidir. Sosyolojizmin ahlâk anlayışını eleştiren Topçu, toplumsal göreceliği ve bütün kurumların kaynağında toplumu gören anlayışları yanlış bulur. Toplumsal göreceliğe göre ahlâkî iyinin genel geçer bir karakteri yoktur. Ahlâklı olmayı topluma ve toplumdan gelen emirlere uymak olarak gören bu anlayış, ferdi hürriyetleri yok eder ve fertleri uysallığa götürür. Büyük sanatkârlar, devlet adamları, bilim insanları, filozoflar, dâhiler böyle bir

⁸Mustafa Kök, Nurettin Toçu'da Din Felsefesi, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1995, s.15.

ahlâk içerisinde yetişemezler. Bu noktada Topçu, bağlandığı Hareket Felsefesinin ahlâk anlayışını ortaya koyar, insan ve toplum ile ilgili sorunların temelde bir ahlâk sorunu olduğunu düşünür.

Blondel’de olduğu gibi Topçu’ya göre de özünde ruhî bir aktivite olan her hareket, “mükemmele, daha mükemmele bir özlemdir.”⁹ Daha mükemmele duyulan özlemin kaynağında ruhî bir davranmadan ileri gelen ve ruhî bir amaca yönelmiş olan bir iradenin hareketi bulunur. Bundan dolayı hareket, ruhî bir realitedir. Ahlâklılık, ancak böyle bir ruhî realitede ortaya çıkar. Kaynağı itibariyle manevî hayatı ahlâkî hayata bağlayan Topçu, bunun için de “sonlu olanda asla durmayıp, daima sonsuzluğa uzanan hareketin bizzat kendisinin derinlemesine tahlili gerekir”¹⁰ der. Hareketin tahlili, Topçu’ya göre ahlâk meselesinin de tahlilidir. Çünkü hareketini evrensel ölçüye uyduramayan ve tabiat-üstüne yöneltemeyen ahlâklılığın da dışında kalır. Ahlâklılığında dışında olan hareketin kaynağındaki irade esaret altındadır. Hareket, evrensel düzene ulaşmak isteyen ferdin iradesinin kendisine karşı bir isyanıdır. Bu isyan iradenin, Mutlak Varlık’a ulaşmaya kadar karşılaştığı bütün engellere karşı gelmektir. Çünkü daha iyi tek olmak için asla tek başına kalmak istemeyen irade, evrensel ve mutlak olanla aynileşmeye yönelmiş bir hareket olarak karşımıza çıkar. “O halde, ahlâkî hareket evrensel iradeye yeniden kavuşmak üzere bir çeşit değişim (conversion) ile bu esareti aşmaktan ibaret olmaktadır”¹¹

Hareketi, Blondel gibi bir zorunluluk olarak anlayan Topçu, sonuçta insan hayatı için pratik bir bilim denemesi yapmakta, ahlâk meselesini tabiat-üstü âleme adım atarak din meselesiyle çözmeye çalışmakta, merkezî kavram olarak da irade ve hareket kavramlarını kullanmaktadır.

Nurettin Topçu’nun yapmaya çalıştığı insan bilimi hareket biliminden ayrı bir şey değildir. Çünkü “insan bilimi insan hareketlerinin evrensel oluşundan yola çıkacaktır.”¹² Hareket somut, zekâ ise soyut olana nüfuz ettiği için kısaca hareket ve zekâ farklı cinsten şeyler olduklarından dolayı buradaki bilimin ilkesi hareketin kendisinde

⁹Nurettin Topçu, İsyân Ahlâkı, çev., Mustafa Kök, Musa Doğan, İstanbul, Dergah Yayınları, 1995, s. 25.

¹⁰ A.g.e., s. 31.

¹¹ A.g.e., s. 27.

¹² A.g.e., s. 45.

bulunmakta ve zekâ böyle bir bilimi yapamamaktadır. Blondel'in de belirttiği gibi bir hareket bilimi, daha doğrusu bir hareket diyalektiği söz konusu edilmektedir. "Zira insana sadece hareket rehberlik edebilir, sadece hareket insan varlığının bütününe sahip olabilir, onu kavrayabilir tek kelimeyle insan olan insanın girebileceği sonsuzluğa sadece o dalabilir."¹³ Sonsuzluğa, evrensel nizama ulaşmak isteyen insanın hareketi, insanın kendinden çıkan ama kendi dışına açılan, tabiat-üstüne kadar kendine ve kendi dışındaki her şeye karşı gelmektir. Çünkü "ferde nazaran hareketin bir aşkınlığı vardır."¹⁴ Bu, aşkınlığın harekette içkin halde bulunması demektir. Bundan dolayıdır ki, irade evrensel olmaya, hareket aşkınlıkta tamamlanmaya can atmaktadır. Sonsuzluk arzusu, sonlu olan hiçbir hedefte tatmin bulmaz. Sonsuzluk arzusunun tatmin bulduğu yer, sonsuzluktan kaynaklanan hareketin Allah'ın hareketiyle tamamlanmasıdır. Bu anlamda Topçu'ya göre de hareket, insanla Allah'ın bir sentezidir. Bu senteze giden yolda her hareket, her irade hem kendine hem de kendi dışındaki bütün otoritelere karşı esirliğinden kurtulmaktır. Bu otoriteler kendi benliğimiz, toplum, devlet v.b. gibi irademizi baskı altında tutmaya çalışan ve hürriyetimizi yok eden tesir edici otoritelerdir. Esaretten kurtulamayan irade evrensele ulaşamaz. Her otoritenin esaretinden kurtulmak, hareket vasıtasıyla Allah'ın hem kendimize hem de kendi dışımızdaki otoritelere karşı isyanı demektir. Çünkü Topçu'ya göre "Allah'ın hareketi bizim hareketimizden ayrılmaz. İlahî irade aile, millet, medeniyet isteyen ferden bütün hareketlerinde, hatta en inançsız harekette bile sonsuzluk endişesi şeklinde mevcuttur".¹⁵ Blondel için de, en inançsız insan bile, farkında olsun ya da olmasın, derunî denilebilecek bazı tecrübeler yapar. Çünkü Allah, hareketimin ve düşüncemin merkezinde bulunur ve ben'den yine ben'e gitmek için O'ndan geçilir. İman, kendi kaynağında, kendine eşitlenmiş olan iradenin sonsuzluk karşısındaki itaatidir. Kurtuluş, bu itaattir. Her şeyi reddeden ama ilahî lütfu boyun eğen irade, bu iman noktasında isyanını sürdürse hem Allah'ı hem de kendi kendini reddetmiş olacaktır. Allah karşısındaki itaat hareketi, kendimizle birlikte her şeyi değiştirmek ve özellikle kendimizi ilahî varlığa uyarlamak demektir. Blondel, "hareketi varlığın sonsuzluğuna fırlatarak aynı sonsuzluktan gelecek cevabı beklemek gerekir Hareket, sonsuzluğun bir çağrısı, bir yankısıdır: Oradan gelir, oraya gider"¹⁶ der. Ama sonsuzluktan gelip sonsuzluğa giden hareket

¹³A.g.e., s. 46.

¹⁴ A.g.e., s. 64.

¹⁵ A.g.e., s., 169.

¹⁶ Blondel, A.g.e., s. 282.

Blondel'deki gibi Topçu'da da bazı basamaklardan geçer: Kendi bireyselliğimiz, toplum, ahlâk, sanat ve din bu basamaklardır. Her basamağı bir esaret olarak değerlendiren her iki filozof da sonuçları itibariyle mistik bir tavra ulaşırlar. Çünkü her iki filozofa göre, ister inansın ister inanmasın, her insan deruni, mistik diyebileceğimiz bazı tecrübeler yapar. Bu tecrübeler bizdeki ulûhiyetin delilidir.

Mistikliğin dinin kaynağında bulunduğu, mistiklerin ahlâkî hayatın üstün insanları olarak kabul edildiği konularında Blondel ile aynı düşüncelere sahip olan Topçu, mistiklik konusundaki görüşlerini de Blondel'in Mistiklik Nedir? adlı eseriyle destekler.

Görüşlerini bir din felsefesiyle, daha doğru bir ifadeyle mistik bir Hıristiyanlık felsefesiyle sonuçlandıran Blondel'in metodunu kullanan Topçu da sonuçta mistik bir dinî tavra ulaşır. Burada, Blondel için söylediğimiz fideist olmama durumunu Topçu için de belirtebiliriz.

Hareket felsefesi için, bu felsefenin bir voluntarizm, fideizm, idealist bir sübjektivizm, individüalizm, natüralizm olmadığını söyledik. Topçu'nun İsyan Ahlâkında iradenin isyan hareketi incelenirken üzerinde durduğu ve eleştirdiği bütün görüşler ya fideist, ya sübjektivist, ya ferdiyeci ya da tabiatçıdır. Nitekim Hamilton'un fideizmi, Fichte'nin idealizmi, Stirner ve Nietzsche'nin bireyciliği ve anarşizmi, Rousseau'nun tabiatçılığı Topçu'nun eleştirdiği görüşlerin başında bulunmaktadır. Blondel'in hareket felsefesi nasıl ki, söz konusu edilen görüşlerle ilgili değilse, Topçu'nun İsyan Ahlâkında geliştirdiği görüşlerin de aynı düşüncelerle hiçbir ilgisi yoktur.

Blondel'in, insanın tabiat üstüne yükselmede kendini aşması gerektiğini söylediği gibi Topçu'nun metodu da, iradenin kendi dışına çıkarak kendini aşması gerektiğini ileri sürer. Blondel, Hıristiyan bir personalist çizgide bulunurken Topçu da İslâm mistisizmi çerçevesinde şahsiyetçilik noktasında bulunur.